

**PROJEKAT „VAN IZOLACIJE – OSTVARIVANJE PRAVA
PACIJENATA SA MENTALNIM OBOLJENJIMA“**

**Akcija za ljudska prava (HRA), Centar za žensko i mirovno obrazovanje – ANIMA
i Mental Disability Advocacy Center – MDAC
uz podršku Evropske komisije
1. januar 2016 – 30. jun 2017.**

OPIS AKTIVNOSTI

Projekat odgovara na snažnu potrebu da se poboljša stanje ljudskih prava pacijenata sa mentalnim oboljenjima, sa opštim ciljem da se poveća kapacitet organizacija civilnog društva (OCD) da podrže poštovanje ljudskih prava pacijenata sa mentalnim oboljenjima. Projekat će doprinijeti ovom cilju kroz sprovođenje specifičnih ciljeva, odnosno efikasno uticanje OCD na poštovanje prava pacijenata sa mentalnim oboljenjima; utvrđivanje i uklanjanje distance koju društvo pravi u odnosu na osobe sa mentalnim oboljenjima, i usvajanje održivog modela deinstitucionalizacije pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dalju hospitalizaciju. Ostvarenjem specifičnih ciljeva, projektom će se poboljšati učešće organizacija civilnog društva u stvaranju, implementaciji i monitoringu politike mentalnog zdravlja i prakse za poboljšanje zaštite mentalnog zdravlja pacijenata. Planirano je da realizacija projekta traje 18 mjeseci i postizanje sljedećih rezultata radi ostvarenja ciljeva:

REZULTAT 1: Procijenjena implementacija zakona koji obezbeđuju prava osoba sa mentalnim oboljenjima sa preporukama za njihovo unapređenje

Ovaj rezultat će biti postignut kroz: a) izgradnju kapaciteta i tehničku podršku članovima projektnog tima, i formulisanje odgovarajuće metodologije i plana rada; b) praćenje i zagovaranje poštovanja ljudskih prava pacijenata u mentalno-zdravstvenim ustanovama, i c) analizu relevantnog normativnog okvira, institucionalnog okvira i javnog finansiranja institucija mentalnog zdravlja, sa fokusom na primjenu Zakona o vanparničnom postupku i Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica. Postizanje ovog rezultata će omogućiti projektni partneri kroz procenu sprovođenja zakona koji štite prava osoba sa mentalnim oboljenjima (od kojih neki nikada nisu bili analizirani); identifikovanje sistemskih snaga i slabosti; i pružanje preporuka za poboljšanje.

Aktivnosti koje vode do 1. REZULTATA:

A1.1. Formiranje projektnog tima i sastanci sa odgovarajućim nadležnim organima

Projektni tim će biti oformljen na početku projekta, a biće sastavljen od predstavnika svih partnera u realizaciji projekta. Vođa tima – koordinator projekta će biti odgovoran za cjelokupnu koordinaciju, ali će i pomagati svakom pojedinačnom članu tima da preuzme svoje odgovornosti predviđene projektom. Nakon uspostavljanja projektnog tima, njegovi članovi će održati inicijalne

sastanke sa svim relevantnim državnim organima, uključujući Specijalnu psihijatrijsku bolnicu u Kotoru, Odjeljenje za psihijatriju u sklopu JZU Opšta bolnica u Nikšiću, Psihijatrijsku kliniku u okviru Kliničkog centra Crne Gore u Podgorici, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde i Ombudsmana koji je prema zakonu dužan da sprovodi monitoring posjete specijalnim psihijatrijskim bolnicama. Svrha ovih sastanaka je povećanje odgovornosti nadležnih prema ciljevima projekta i podizanje njihove svijesti, kao i učešće u projektnim aktivnostima. Sporazum o saradnji će biti zaključen sa Specijalnom psihijatrijskom bolnicom i odgovarajućim Ministarstvima. Konstantno će se podsticati komunikacija i saradnja između ministarstava u odnosu na Specijalnu psihijatrijsku bolnicu.

A1.2. Pružanje tehničke podrške i obuka projektnog tima, formulisanje metodologije i plana rada

Kako bi se maksimalno osnažili kapaciteti OCD, partnerska organizacija MDAC koja posjeduje relevantno iskustvo u implementaciji međunarodnih standarda od značaja za poštovanje prava osoba sa poremećajima mentalnog zdravlja i osoba sa intelektualnim invaliditetom, će obezbijediti članovima projektnog tima sveobuhvatnu tehničku podršku i obuku, fokusirajući se na formulisanje odgovarajuće metodologije i plana poslovanja. Konkretno, ova podrška i zajedničko planiranje će se fokusirati na utvrđivanje najboljih strategija i metoda za obavljanje istraživanja, praćenje i zalaganje za poboljšanje prava osoba sa mentalnim oboljenjima. Planom će se definisati konkretni zadaci za svakog člana projektnog tima, hronologija aktivnosti, kao i indikatori uspjeha. Takvim planom će se obezbijediti disciplinovan i dobro organizovan pristup realizaciji projekta, a projektni tim će moći da prati sprovođenje projekta kroz konkretne zadatke, rokove i mjerila.

A1.3. Monitoring poštovanja ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama u Crnoj Gori

Cilj ove aktivnosti je unapređenje ljudskih prava lica smještenih u psihijatrijskim ustanovama ukazivanjem na dobre prakse i nedostatke u njihovom radu, na osnovu međunarodnih standarda i preporuka. Kao što je navedeno u izvještaju HRA iz 2013. *Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama*¹ utvrđeni su ozbiljni nedostaci u odnosu na poštovanje ljudskih prava pacijenata samentalnim oboljenima, pogotovo u pogledu sprovođenja radno-okupacione terapije i poštovanja prava na privatnost pacijenata. Nadovezujući se na nalaze iz navedenog izvještaja, ova aktivnost će ukazati na napredak ili nazadovanje ostvaren od 2013. godine, posebno u svetlu preporuke koju je HRA uputila nadležnim organima u vezi sa takozvanim socijalnim pacijenatima (osobe čije zdravstveno stanje ne zahteva dalji tretman u bolnici, ali koji borave u bolnici jer ne mogu da na drugi način ostvare odgovarajuću socijalnu njegu).

Monitoring poštovanja ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama u Crnoj Gori, naročito u Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici, Odjeljenju za psihijatriju i Psihijatrijskoj klinici će se vršiti kroz monitoring posjete na terenu, izvještaje OCD, izvještaje relevantnih međunarodnih organizacija, zahtjeve za slobodan pristup informacijama, itd. Monitoring tim će se sastojati od koordinatora projekta (HRA), asistenta koordinatora (Anima) i 2 HRA i ANIMA monitora (1 monitor za svaku organizaciju - jedan od njih će biti psihijatar sa domaćim i međunarodnim iskustvom). Tim će podržati 2 MDAC eksperta koji će boraviti u početnoj monitoring posjeti Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici 2 dana, nakon čega će monitoring tim HRA i ANIME nastaviti da rade tokom projekta.

Izještaj o sprovedenom monitoringu će obuhvatiti procjenu monitoring tima u odnosu na usvajanje preporuka Evropskog komiteta za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) da se poboljša poštovanje prava pacijenata u Specijalnoj

¹ Izvještaj dostupan na: [http://www.hraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Dobrota_CG.pdf](http://www.hrraction.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Dobrota_CG.pdf)

psihijatrijskoj bolnici, naročito Odjeljenju sudske psihijatrije na osnovu posjete CPT-a tom odeljenju koja je sprovedena od 13. do 20. februara 2013. godine. Između ostalog, CPT je preporučio da Odjeljenje sudske psihijatrije obezbijedi radno-terapijsko okruženje koje će biti više personalizovano, kako bi se povećao broj pacijenata koji učestvuju u radnoj terapiji, i aktivnostima rehabilitacije prilagođenih njihovim potrebama, kao i da ponudi širi spektar takvih aktivnosti.

Takođe, CPT je ponovio svoju raniju preporuku da treba preduzeti korake kako bi se osiguralo da nezavisna tijela iz oblasti zdravstva sprovode redovne posjete Specijalnoj psihijatrijskoj bolnici. Rezultati monitoringa će biti: 1) objavljivanje izvještaja zasnovanih na dokazima sa konkretnom procenom situacije u skladu sa međunarodnim standardima i preporukama i predlozima reformi zakona, politika i sl; 2) prezentacija i diskusija o izveštaju na okruglim stolovima sa rukovodstvom odgovarajućih institucija i drugih zainteresovanih strana kroz otvorenu debatu i dijalog. Monitoring će vršiti obučeni pripadnici projektnog tima sa relevantnim iskustvom iz MDAC (koji posjeduju komparativno iskustvo praćenja stanja u psihijatrijskim ustanovama u nekoliko država članica EU) i HRA (posjeduje iskustvo iz prethodnog monitoringa Specijalne psihijatrijske bolnice, Odjeljenja za psihijatriju i Psihijatrijske klinike iz 2012-2013) i ANIMA (koja ima iskustvo psihologa i članova lokalne zajednice kojoj pripada Specijalna psihijatrijska bolnica).

A1.4. Analiza normativnog i institucionalnog okvira i javnog finansiranja Specijalne psihijatrijske bolnice, Odjeljenja za psihijatriju i Psihijatrijske klinike

Analiza normativnog i institucionalnog okvira će obuhvatiti analizu zakona na osnovu kojih su osnovane institucije, kao i podzakonskih akata i osnivačkih akata. Konačno, pomoću analize budžeta opredijeljenog za poboljšanje stanja ljudskih prava, ističući analize u odnosu na Specijalnu psihijatrijsku bolnicu (imajući u vidu da se Specijalna psihijatrijska bolnica delimično finansira iz sopstvenih sredstava), projektni partneri će nastojati da prate sredstva namenjena za hospitalizaciju osoba sa mentalnim oboljenjima i procenjuju fiskalne obaveze kako bi se poboljšala ljudska prava tih osoba. Ovo je posebno važno za budžetiranje Odjeljenja za sudsku psihijatriju koje još uvek u potpunosti zavisi od budžeta Specijalne psihijatrijske bolnice, uključujući troškove stražara, iako je Ministarstvo pravde trebalo da obezbijedi doprinos još od 2009. godine, prema informacijama CPT iz 2008. Specijalna psihijatrijska bolnica tvrdi da je konstantan nedostatak finansijskih sredstava razlog zbog kojeg nemaju razvijenu radnu terapiju, koja je neophodna za liječenje pacijenata sa mentalnim oboljenjima.

A1.5. Analiza primjene Zakona o vanparničnom postupku u odnosu na prinudni smještaj u psihijatrijsku bolnicu i oduzimanje poslovne sposobnosti i Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica

Prinudni smještaj i liječenje mentalno oboljelih pacijenata predstavlja centralno pitanje u sistemu zaštite mentalnog zdravlja. Njegov ogroman uticaj na slobodu zainteresovanih lica je tema kontroverznih pravnih i etičkih debata, koja se razvila iz potrebe za primjenom mjera prinude prema pristupu orijentisanom ka ljudskim pravima zasnovanim na potrebi za odgovarajućim tretmanom. Izveštaj HRA iz 2013 ukazuje na postojanje sistemskih nedostataka u zakonima i drugim pravnim instrumentima koji regulišu prinudni prijem i prisilni smještaj u psihijatrijske ustanove u Crnoj Gori, što zahtijeva dublju analizu. Pored toga, praksa oduzimanja i vraćanja poslovne sposobnosti u Crnoj Gori nikada nije analizirana, uprkos njenom izuzetnom uticaju na osnovna prava mentalno oboljelih lica. Dakle, projekat će obezbijediti temeljnu analizu sprovođenja Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica i Zakona o vanparničnom postupku u odnosu na prinudni smještaj u psihijatrijsku bolnicu i oduzimanje poslovne sposobnosti, kao i procenu u kojoj meri je institucionalna praksa u skladu sa odredbama ovih zakona. Ovi zakoni su izmijenjeni i dopunjeni u izvesnoj meri (Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica u 2013. I Zakon o vanparničnom postupku u 2015) u skladu sa predlozima i preporukama HRA iz *Izveštaja o poštovanju ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim*

ustanovama iz 2013. Međutim, procjena postupka za lišenje poslovne sposobnosti nikada nije urađena u Crnoj Gori i CPT je izrazio zabrinutost u vezi s tim u svojim izveštajima o posetama Crnoj Gori iz 2008. i 2013. godine.

Kako bi se pomoglo u usklađivanju koncepta i smjernica za zaštitu mentalnog zdravlja sa postojećim međunarodnim i standardima EU i kako bi se smanjila učestalost obaveznog pružanja zaštite mentalnog zdravlja, analiza će se fokusirati na primeni: a) odgovarajućeg pravnog okvira i rutinske procedure (npr. pristanak na liječenje - specifične metode liječenja - i " kriterijum opasnosti" kao obavezan preduslov za obavezni prijem), b) prakse prekršajnog organa da izriče mjeru obaveznog liječenja i smještanja u psihijatrijsku ustanovu (prekršajni postupak), c) sudska kontrola i izricanje mjera od strane suda u krivičnom postupku, d) reakcija Ombudsmana, međunarodnih organizacija i domaće javnosti i obaveznog lečenja. Što se tiče postupka oduzimanja poslovne sposobnosti, nastojaćemo da kroz monitoring i istraživanje utvrdimo slučajeve u kojima je takav postupak pokrenut i zaključen, kao i povezane posljedice (upravljanje imovinom u bolnici, na primjer) i procjena pravičnosti postupka (naročito u pogledu poštovanja prava lica kojima je oduzeta poslovna sposobnost).

Očekivani ishodi i učinak 1. REZULTATA:

- Projektni tim formiran i radi;
- Zapisnici sa internih sastanaka;
- Održano najmanje 5 sastanaka sa nadležnim organima;
- Zapisnici sa sastanaka projektnog tima sa nadležnim organima;
- Zaključeni Sporazumi o saradnji sa odgovarajućim ministarstvima;
- Obezbijedena prilagođena tehnička podrška članovima projektnog tima;
- Sveobuhvatna metodologija i plan poslovanja, definisani konkretni zadaci, rokovi i indikatori uspješnosti formulisani, odštampani i projektni tim ih koristi;
- Sproveden sveobuhvatni monitoring stanja ljudskih prava osoba hospitalizovanih u psihijatrijskim ustanovama u Crnoj Gori;
- Preliminarni zaključci i preporuke monitoringa raspravljani sa ključnim akterima;
- Završni izvještaj o monitoringu (300 primjeraka) objavljen i distribuiran;
- Analiza normativnog i institucionalnog okvira i javnog finansiranja Specijalne psihijatrijske bolnice, Odjeljenja za psihijatriju i Psihijatrijske klinike pripremljena i koristi se kao podrška monitoringu;
- Sprovedena analiza primjene Zakona o vanparničnom postupku u odnosu na prinudni smještaj u psihijatrijsku bolnicu i oduzimanje poslovne sposobnosti i Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica uz podršku MDAC;
- Objavljeno 300 primjeraka Analize primjene Zakona o vanparničnom postupku u odnosu na prinudni smještaj u psihijatrijsku bolnicu i oduzimanje poslovne sposobnosti i Zakona o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica i distribuirano zainteresovanim stranama (sudije, mediji, univerziteti, organizacije civilnog društva, Ustavni sud, itd).

REZULTAT 2: Percepcija javnosti i percepcija pacijenata i ljekara o distanci koju društvo pravi u odnosu na osobe sa mentalnim oboljenjima i diskriminaciji osoba sa utvrđenim mentalnim oboljenjem;

Cilj ovog rezultata je prikupljanje neophodnih povratnih informacija i procjena percepcije od najvažnijih aktera – ljekara koji rade sa pacijentima sa mentalnim oboljenjima, građana, kao i samih pacijenata. Rezultat će biti postignut kroz istraživanja javnog mnjenja o percepciji samih problema mentalnog zdravlja, što će ukazati na nivo distance koju društvo pravi u odnosu na osobe sa mentalnim oboljenjima; fokusirano anketiranje ljekara i pacijenata će ukazati na njihove potrebe kao i poteškoće sa kojima se susreću upravo zbog te distance, a obezbijediće im se i pomoć u osmišljavanju aktivnosti u cilju njihovog rješavanja. Osim toga, sprovedšćemo i rodno-zasnovano istraživanje o ženama kao pacijentima sa mentalnim oboljenjima, kako bi se naglasio rodno-

zasnovani pristup problemima mentalnog zdravlja i utvrdile razlike zasnovane na rodnoj pripadnosti.

Aktivnosti koje vode do 2. REZULTATA

A2.1. Istraživanje javnog mnjenja o opštoj percepciji problema mentalnog zdravlja i distanci koju društvo pravi u odnosu na osobe sa mentalnim oboljenjima

U crnogorskom društvu je i dalje zastupljena stigma u odnosu na osobe sa problemima u mentalnom zdravlju, što nesumljivo utiče na njihova prava. Međutim, do sada nije sprovedeno sveobuhvatno istraživanje javnog mnjenja kako bi se obezbedile činjenice o percepciji javnosti u tom pogledu. U cilju procjene opšte percepcije problema mentalnog zdravlja i mjerenja socijalne distance prema osobama sa problemima mentalnog zdravlja, uključujući i faktore koji utiču na to, koristićemo Bogardus indeky socijalne distance. Koristiće se dvostruko-stratifikovani uzorak koji će se zasnivati na slučajnom izboru ispitanika, sa standardnom greškom mjerenja od +/- 3% i učestalosti od 50%. Istraživanje će se raditi sa 700 ispitanika iz 15 opština. Tematska analiza će se koristiti za obradu podataka prikupljenih sa terena. Putem javnog poziva ćemo angažovati agenciju koja će osmisliti metodologiju anketiranja, izgled i uzorak, i koja će biti zadužena za obradu dobijenih podataka. Rezultati ankete će se koristiti za podršku aktivnostima monitoringa.

A2.2. Fokusirano anketiranje ljekara i pacijenata o diskriminaciji i drugim kršenjima prava osoba sa mentalnim oboljenjima

Psihijatrijska intervencija se smatra ključnim elementom u liječenju pacijenata sa mentalnim oboljenjima. Stoga, osnovno mjesto za brigu o mentalno oboljelima treba da budu medicinske zajednice i glavni cilj psihijatrijskog zbrinjavanja treba da bude poboljšanje kvaliteta života pacijenata. Međutim, u prošlosti se pokazalo da je liječenje pacijenata sa mentalnim oboljenjima kroz primarnu zdravstvenu zaštitu ili od strane ljekara koji nisu specijalisti za psihijatriju neefikasno i neprikladno, što dovodi do negativnih efekata, kao što je nepotrebna zavisnost od prepisanih lijekova i diskriminacije prema pacijentima. Tek u poslednjih nekoliko godina primarna zdravstvena zaštita (ljekari) su stekli šire znanje iz oblasti poremećaja mentalnog zdravlja. Uprkos novim inicijativama za obuku, većini ljekara je još uvijek potrebna dodatna izgradnja kapaciteta za ranu dijagnozu i specifične metode liječenja poremećaja mentalnog zdravlja. Pored ograničenja ljudskih kapaciteta, stručnjaci se takođe suočavaju sa tehničkim poteškoćama u obavljanju posla. Samim pacijentima je potreban odgovarajući tretman psmišljen da odgovara njihovim prioritetima.

Imajući u vidu da je pacijentima sa mentalnim oboljenjima potrebna specifična klinička njegu i praćenje, fokusirano anketiranje će biti organizovano u okviru projekta. Anketom će biti obuhvaćeno najmanje polovina ljekara, a najmanje trećina pacijenata smeštenih u Specijalnu psihijatrijsku bolnicu u Kotoru, Odjeljenje za psihijatriju u sklopu JZU Opšta bolnica u Nikšiću, Psihijatrijsku kliniku u okviru Kliničkog centra Crne Gore u Podgorici. Anketiranje će vršiti Olivera Vulić, psihijatar, član CPT u svom drugom mandatu. Anketiranje će služiti za dobijanje veoma neophodnih povratnih informacija od pacijenata i ljekara, a istovremeno će omogućiti procjenu potreba i prepreka koje su prisutne u svakodnevnom radu i postupanju sa pacijentima. Prikupljene informacije će se koristiti za kreiranje profesionalnih planova i programima za lica koja rade u mentalno-zdravstvenim ustanovama u cilju poboljšanja kvaliteta programa obuke za mentalno zdravlje. To će, zauzvrat, dovesti do poboljšanja programa orijentisanih ka potrebama osobama hospitalizovanim u psihijatrijskim ustanovama.

A2.3. Rodno-zasnovano istraživanje o ženama kao pacijentima sa mentalnim oboljenjima

Ekonomске i socijalne politike koje uzrokuju promjene u prihodima, zaposlenosti i društvenom kapitalu mogu značajno povećati rodnu neravnopravnost i stopu zastupljenosti mentalnih poremećaja kod žena. Zabilježene su rodne razlike kod mentalnih oboljenja, naročito u rasprostranjenosti najčešćih mentalnih poremećaja, uključujući depresiju i anksioznih poremećaja. Međutim, uticaj dugoročni uticaj na mentalno zdravlje i sveukupna psihosocijalna nepovoljna situacija nikada nijesu adekvatno istraženi u Crnoj Gori, niti položaj žena kao psihijatrijskih pacijenata.

Stoga, biće sprovedeno istraživanje o rodno-zasnovanim potrebama žena u psihijatrijskim ustanovama uz odgovarajuće preporuke, sa fokusom na potencijalna rodna pitanja u liječenju žena kao pacijenata sa mentalnim oboljenjima, kao i na faktore rizika zasnovane na polu (rodno-zasnovane uloge, uključujući podređen socijalni status, rodno-zasnovano nasilje i socio-ekonomске nedostatke) koji nesrazmjerno utiču na mentalno zdravlje žena. Projekat će pomoći formulisanju i sprovođenju zdravstvene politike koja će efikasno odgovoriti na potrebe žena, ali i da poboljšati sposobnost zdravstvenih radnika da prepoznaju i liječe faktore rizika po mentalno zdravlje rizika, uključujući i nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje ili hronični stres.

ANIMA će sprovesti istraživanje koristeći Upitnik o zdravlju pacijenata, koji je osmislio ANIMIN tim psihologa, a koji je zasnovan na kognitivnim i psiho-socijalnim indikatorima mentalnog zdravlja. Organizovaće se **2 fokusne grupe** sa ženskim pacijentima u kojim će učešće biti dobrovoljno, a fokusiraće se na: a) **nivo zadovoljstva** pacijentkinja načinom na koji se ustanova bavi njihovim potrebama i problemima; b) **sugestije za poboljšanje trenutne situacije**. Uprava SPB će olakšati učešće pacijenata. Tokom istraživanja će se primjenjivati princip poverljivosti.

REZULTAT 3: Javna informativna kampanja u cilju podizanja svijesti o pravima i potrebama osoba sa mentalnim oboljenjima i njihova reintegracija u društvo

Kroz ovaj rezultat, partneri u projektu će se baviti trenutnim nedostatkom javnih debata i informativnih kampanja u vezi sa pacijentima sa mentalnim oboljenjima, koji su često izloženi diskriminaciji i društvenoj izolaciji. Kako bi se unaprijedila svijest o pravima i potrebama osoba sa mentalnim oboljenjima i njihova reintegracija u društvo, projektni partneri će osmisliti i sprovesti sveobuhvatnu informativnu kampanju, koja će biti zasnovana na usaglašenom Planu kampanje. Njime će biti obuhvaćeno nekoliko različitih metoda i sredstava, uključujući i javne prezentacije rezultata anketa, rasprave o izveštaju o monitoringu, konferencije za štampu, izrada kratkog filma o dostignućima projekta i debata o problemima mentalnog zdravlja među studentima, lokalnim organizacijama i stručnoj javnosti.

Aktivnosti koje vode do 3. REZULTATA

A3.1. Razvijanje javne informativne kampanje uključujući medijsku pokrivenost

Cilj ove aktivnosti je da se među stanovništvom podigne svijest o apsolutnoj zabrani mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupanja sa osobama sa mentalnim oboljenjima, razlozima za takvu zabranu, kao i pravima tih ljudi. Takođe, ideja je da se unaprijedi znanje i podigne svijest o proceduralnim garancijama i pravima mentalno oboljenih osoba. Zajedno sa monitoringom i zalaganjem OCD, ova kampanja će osigurati vidljivost projekta i podstaći saradnju državnih organa i ljudi koji su smješteni u psihijatrijskim ustanovama i/ ili članova njihovih porodica. Javna informativna kampanja će se sprovođivati na osnovu posebno osmišljenog plana koji će uključivati medijske kampanje i pokrivenost kao sredstvo za podizanje svijesti stanovništva, kako bi se ono edukovalo o konkretnim pitanjima mentalnog zdravlja. Osim medijske pokrivenosti, koja će uključiti saopštenja za javnost, koristiće se kratki film o dostignućima projekta, predstavljanje rezultata anketa, i okrugli stolovi na kojima će se sa relevantnim akterima raspravljati o nalazima monitoringa i pravnih analiza.

A3.2. Predstavljanje rezultata istraživanja javnog mnjenja

Povodom predstavljanja rezultata istraživanja javnog mnjenja, koje će uključiti i rezultate o socijalnoj distanci prema pacijentima sa mentalnim oboljenjima, kao i stavove pacijenata i njihovih ljekara, biće organizovana pres konferencija. Rezultati će biti predstavljeni na način koji omogućava zainteresovanim stranama da dobiju sve važne informacije o trenutnoj situaciji u crnogorskom sistemu mentalnog zdravlja, u vezi sa postojećim stavovima, stereotipima prema osobama sa mentalnimoboljenjima, ali i prepreke sa kojima se ljekari i sami pacijenti suočavaju svakodnevno. Događaj će biti najavljen u medijima, a rezultati objavljeni na internet stranicama svih partnera na sprovođenju projekta.

A3.3. Tri predavanja i debate o pitanjima mentalnog zdravlja

A3.4. Predstavljanje rezultata monitoringa i analiza primjene zakona uz debate

A3.5. Kratki film o dostignućima projekta

Ova aktivnost podrazumijeva izradu kratkog filma koji će predstaviti ključne aktivnosti i dostignuća projekta. Namijenjen je široj javnosti, posebno mladima, u cilju njihovog upoznavanja sa ključnim pitanjima projekta - bilo da se radi o pitanjima mentalnog zdravlja, pravima lica sa poremećajima mentalnog zdravlja, ili načinima da se suzbiju i eliminišu stigma i stereotipi protiv ovakvih pacijenata. Ovakav inovativni pristup omogućiće da lekcije i ideje za implementaciju projekta budu predstavljene i podijeljene sa velikim brojem pojedinaca i organizacija na inspirativan i kreativan način. Takođe, film će poslužiti i da privuče domaće medije u cilju dodatne pokrivenosti projekta. Biće predstavljen na *You Tube* kanalu, kao i na nekoliko informativnih portala u zemlji i na internet stranici HRA i partnera.

A3.6. Završna konferencija za novinare sa akcentom na rezultatima projekta

Povodom predstavljanja konačnih rezultata i ishoda projekta, biće organizovana završna konferencija za novinare kako bi se omogućila široka distribucija rezultata projekta. Istovremeno, konferencija će osigurati medijsku pažnju i pokrivenost ključnih ishoda i rezultata projekta, obezbjeđujući vidljivost podrške donatora i samog projekta. Konferencija će poslužiti i kao dodatna prilika za promociju višesektorske saradnje, jer će okupiti predstavnike partnera na projektu i ustanova za mentalno zdravlje uključenih u projekat, koji će zajedno predstaviti i naglasiti ključne rezultate projekta. Očekuje se i da će se na ovaj način olakšati prihvatanje i zasluga ključnih aktera za rezultate projekta.

Očekivani ishodi i učinak 3. REZULTATA:

- Plan sveobuhvatne javne informativne kampanje, koja obuhvata izvještavanje u medijima i niz aktivnosti usmjerenih ka javnosti, osmišljen i sproveden;
- Organizovana konferencija za novinare u cilju predstavljanja i širenja rezultata istraživanja javnog mnjenja;
- Organizovana najmanje 3 predavanja za oko 100 učesnika u cilju podsticanja javne debate i interesovanja za pitanja mentalnog zdravlja;
- Organizovana 3 okrugla stola čiji je cilj predstavljanje i rasprava o rezultatima monitoringa i analize sprovođenja zakona među ključnim akterima;
- Kratki film o dostignućima projekta urađen, objavljen i široko distribuiran putem interneta;
- Organizovana završna konferencija za novinare sa akcentom na rezultatima projekta od strane realizatora projekta i predstavnika ustanova mentalnog zdravlja.

REZULTAT 4: Mini grantovi koji omogućavaju lokalnim udruženjima građana da podrže radnu terapiju u psihijatrijskim bolnicama i reintegraciju njihovih pacijenata u društvo;

Ovim rezultatom partneri u projektu imaju za cilj da stimulišu angažovanje lokalnih udruženja građana u reformi mentalnog zdravlja. Da bi se to postiglo, partneri će kreirati i sprovesti mini-grant šemu, koja će omogućiti lokalnim organizacijama civilnog društva da zastupaju potrebe pacijenata sa poremećajima mentalnog zdravlja na lokalnom nivou i pružaju prilagođene usluge za njih. Ova komponenta će u velikoj mjeri podržati i održati napore manje razvijenih organizacija civilnog društva izvan Podgorice u ovoj oblasti, doprinoseći njihovoj ukupnoj programskoj i finansijskoj održivosti i vidljivosti kod ciljne populacije i donatora. Mini grantovi će ciljati dva važna aspekta zaštite mentalnog zdravlja i rehabilitacije: radnu terapiju i reintegraciju pacijenata u društvo.

Aktivnosti koje vode do 4. REZULTATA:

A4.1. Izrada plana za poboljšanje i raznovrsnost radne terapije u Specijalnoj bolnici za psihijatriju sa relevantnim zainteresovanim stranama

Jedan od ključnih ciljeva projekta je poboljšanje usluga za pacijente sa poremećajima mentalnog zdravlja, posebno s obzirom na raznovrsnu radnu terapiju u Specijalnoj bolnici za psihijatriju, koja se već dugo vremena smatra neefikasnom. Ova aktivnost će uključiti formiranje radne grupe sastavljene od predstavnika relevantnih institucija/organizacija: Specijalne bolnice za psihijatriju, Ministarstva zdravlja, Ombudsmana za prava pacijenata, NVO HRA i Anima. Biće izrađen jednostavan protokol rada zajedno sa indikativnim dnevnim redom budućih sastanaka. Glavni zadatak grupe biće da razvije srednjoročni plan da se poboljša obim, kvalitet i raznovrsnost radne terapije u Specijalnoj bolnici, posebno predviđajući odgovarajući tip radionica čiji je cilj razvoj ručnih vještina pacijenata, kao i njihova rehabilitacija. Akcioni plan će imati definisane rokove, kao i dodatne informacije, ciljeve, mjere, aktivnosti, odgovorne institucije, vremenska ograničenja i budžet za realizaciju.

A4.2. Najava konkursa za dodjelu mini grantova organizacijama civilnog društva koje podržavaju radnu terapiju u psihijatrijskim bolnicama i reintegraciju njihovih pacijenata u društvo

U cilju podrške naporima manjih organizacija u zajednici da pruže usluge pacijentima sa poremećajima mentalnog zdravlja, na raspolaganju će im biti mini grantovi koji podržavaju radnu terapiju u psihijatrijskim bolnicama i reintegraciju njihovih pacijenata u društvo, u skladu sa pozivom za podnošenje predloga projekata na osnovu prethodno razvijenog Plana za poboljšanje i raznovrsnost radne terapije u Specijalnoj bolnici. Tekst poziva će pripremiti posebno formirana komisija sačinjena od članova primalaca primarnog granta (HRA & Anima) i predstavnika Specijalne bolnice za psihijatriju i Ministarstva zdravlja. Poziv će sadržati smjernice za potencijalne kandidate kao i spisak neophodnih kriterijuma, druge relevantne informacije za potencijalne kandidate i obrazac za prijavu. Instrukcijama za kandidate biće definisana: *podobnost projekata* (vrsta projekata, veličina grantova i trajanje, vrsta troška ili investicije prihvaćene u svojstvu pod-granta), kao i *podobnost kandidata* (vrsta organizacije, iskustvo u radu, postojeće znanje sa sličnim projektima ili aktivnostima). Obrazac za prijavu sadržaćće kratak pregled aktivnosti, rezultate i pristup sprovođenju, kao i informacije o trajanju i vrijednosti planiranih aktivnosti. Biće korišćeno nekoliko metoda podsticanja manjih organizacija civilnog društva da se prijave za mini grantove, između ostalog i kroz dobro uspostavljena partnerstava ili saradnike HRA i Anime (opštine, organizacije), kroz društvene mreže i reklamiranje smjernica za kandidate u lokalnim medijima.

A4.3 Odabir i obuka dobitnika mini grantova

Prije raspisivanja konkursa za mini grantove definisaće se kriterijumi za izbor, procedure i smjernice od strane posebno formirane komisije koja se sastoji od članova HRA/Anime i predstavnika Specijalne bolnice za psihijatriju. Naziv konkursa će biti **Program mini grantova za podršku aktivnostima organizacija civilnog društva u pružanju radne terapije i socijalnih usluga reintegracije pacijentima sa poremećajima mentalnog zdravlja**. Krajnji cilj konkursa će biti **osnaživanje manjih organizacija da se uključe u pružanje usluga i (re)integraciju pacijenata sa poremećajima mentalnog zdravlja u lokalnu zajednicu**. Na raspolaganju će biti više grantova u iznosu od 5.000 € do 10.000 €.

Očekuje se da će predložene inicijative trajati do šest (6) mjeseci. Ukupan iznos koji se isplaćuje manjim organizacijama civilnog društva kroz ovu pod-grant šemu je 40.000 €. Tačan iznos svakog granta će se obračunavati na osnovu troškova podobnosti u pregovorima sa potencijalnim dobitnicima granta, kako bi se osigurala isplativost budžeta. **Ova aktivnost treba da rezultira uspostavljanjem najmanje pet novih usluga namijenjenih osobama hospitalizovanim (i ranije hospitalizovanim) u institucijama za mentalno zdravlje**. Kako bi bili uzeti u razmatranje za dodjelu granta, predloženi projekti treba da potpadaju pod jednu ili više sljedećih kategorija: **radna terapija ili/i reintegracija**, utvrđena u okviru razvijenog Plana za poboljšanje i diversifikaciju radne terapiju u Specijalnoj bolnici za psihijatriju.

Kriterijumi odlučivanja će obuhvatiti sljedeće elemente, u zavisnosti od prirode predloženog projekta i tačnog iznosa svakog mini granta:

1) **Podobnost organizacije:**

Organizacije civilnog društva sa sjedištem u Crnoj Gori, uredno registrovane u Ministarstvu unutrašnjih poslova, sa dovoljnim provjerenim prethodnim iskustvom i dovoljnim kapacitetom za implementaciju aktivnosti u navedenom području. Partnerstvo između više organizacija civilnog društva, koje apliciraju kao konzorcijum, biće visoko cijenjeno.

2) **Kriterijumi za evaluaciju projekta**, podijeljeni u dvije kategorije:

a) *Ideja projekta* (do 70 poena), uključuje: 1) izradu projekta i izvodljivost, odnosno stepen do kojeg prijava odgovara i adekvatno se bavi opštim programskim ciljevima konkursa (15 poena), 2) vezu projekta sa relevantnim inicijativama/strategijama/zakonodavstvom (15 poena), 3) uticaj projekta, uključujući i efektivnost predložene metodologije (15 poena); potencijal za održivost rezultata projekta (15) i uključivanje ciljnih grupa (10 poena);

b) *Organizacione, tehničke i upravljačke sposobnosti i prošli učinak* (do 30 poena), uključuje: 1) tehničke i upravljačke sposobnosti podnosioca prijave za pravovremeno obavljanje projektnih aktivnosti, izvještavanje i dobijanje željenih rezultata (15 poena), 2) organizacione sposobnosti - finansijska snaga i organizaciona struktura (10 poena), i 3) prošli učinak pri sprovođenju sličnih aktivnosti (5 poena).

Prijedlog troškova – po principu položen/nepoložen test

1. Budžet mora biti:
  - a. Kompletan i potpuno dokumentovan,
  - b. Razuman,
  - c. Dodijeljen odgovarajućim budžetskim kategorijama.
2. Budžet mora da pokaže jasnu i direktnu vezu između predloženih aktivnosti i predložene upotrebe sredstava;
3. Predloženi rashodi moraju biti dozvoljeni, u skladu sa projektom i isplativi.

Potrebni dokumenti za učešće u dodjeli mini grantova:

1. Popunjeni prijavni formular
2. Obrazac budžeta sa svim stavkama
3. Statut, povelja ili drugi ustavni dokument organizacije
4. Potvrda o registraciji
5. Posljednji godišnji izvještaj ili sličan dokument (npr. izvještaj o sličnim realizovanim aktivnostima)

Nakon izbora primalaca pod-grantova biće održana dvodnevna **obuka o upravljanju projektima i principima rada u ustanovama za mentalno zdravlje**. Obuka će biti organizovana u jednoj od ustanova za mentalno zdravlje, u skladu sa ranije potpisanim Memorandumom o saradnji. Radionica će biti interaktivna i fokusiraće se na stavovima dobitnika pod-grantova koji se odnose na upravljanje, pravni okvir i kontekst koji okružuje institucije mentalnog zdravlja, rad i uslove života, kao i sistem zaštite mentalnog zdravlja. Treneri će biti osobe sa iskustvom u radu u institucijama mentalnog zdravlja, iz organizacija civilnog društva i uprave bolnice. Planirane pod-aktivnosti obuhvataju: sprovođenje aktivnosti tehničke pripreme obuke (kontaktiranja trenera, planiranje datuma obuke i mjesta održavanja obuke, priprema materijala za obuku); izrada liste učesnika sa njihovim tačnim kontakt informacijama; kontaktiranje izabranih učesnika; planiranje troškova obuke; priprema edukativnih materijala koji će biti podijeljeni učesnicima; sprovođenje aktivnosti obuke (vođenje evidencije o učešću učesnika, putni troškovi učesnika, fotografisanje, evaluacija treninga, itd.); izrada izvještaja o treninzima nakon njihove finalizacije.

A4.4. Praćenje realizacije mini grantova;

Neophodno je da primalac primarnog granta u svakom trenutku bude informisan o statusu sprovođenja grantova svojih pod-primalaca. Ključni instrumenti u praćenju će biti: posjete na licu mjesta (u toku implementacije određene aktivnosti), osvrt poslije aktivnosti (šta se dogodilo i kako su ljudi koji su učestvovali u aktivnosti odgovorili na događaje) i uspostavljanje efikasnog mjesečnog sistema izvještavanja zajedno sa odgovarajućim obrascima izvještavanja. Organizacije primaoci pod-grantova će dobiti jednostavan i efikasan formular koji zahtijeva osnovne, ne pretjerane informacije. Monitoring posjete i izveštaji biće dodatno pokriveni redovnim kontaktom putem telefona, e-maila ili drugih direktnih kanala komunikacije (organizovani sastanci). Primalac primarnog granta će uglavnom imati funkciju mentora pod-primaocima granta, ne nadzornog faktora. Pozitivan stav u procesu praćenja primalaca pod-grantova je daleko korisniji za sve uključene strane. Međutim, možda će biti trenutaka kada će biti potrebna odlučna akcija da se održi privremena realizacija pod-grantova, dok je dobar sistem izvještavanja i dalje koristan u ranom otkrivanju potencijalnih problema.

A4.5. Procjena realizacije mini grantova;

Cilj ove aktivnosti je da dopuni praćenje realizacije mini grantova uz odgovarajuću procjenu kvaliteta realizacije i postignutih rezultata. Takođe, očekuje se da će procjena prikazati i kapacitet mini grantova za implementaciju inicijativa vezanih za radne terapije i reintegraciju. Procjena će biti sprovedena na dvomjesečnoj osnovi, *inter alia* kroz izveštaje o aktivnostima i narativne/finansijske izveštaje koje podnosi korisnik. U tom cilju, projektni tim će ocjenjivati izveštaje ukazujući na dostignuća i rezultate svakog od realizovanih mini grantova.

Očekivani ishodi i učinak 4. REZULTATA:

- Multisektorska radna grupa osnovana da radi na razvoju Akcionog plana;
- Akcioni plan za poboljšanje i raznovrsnost radne terapije u Specijalnoj bolnici za psihijatriju, izrađen u tijesnoj saradnji i koordinaciji između ključnih aktera;

- Najmanje 5 definisanih područja mogućih akcija i saradnje sa organizacijama civilnog društva;
- Finalizacija za mini-grantove koji podržavaju radnu terapiju i reintegraciju pacijenata sa poremećajima mentalnog zdravlja;
- Definirano uputstvo za kandidate, na osnovu prethodnog iskustva HRA u upravljanju šemama pod-grantova;
- Primijenjeni unaprijed definisani kriterijumi za izbor i usvojena odluka o primaocima mini granta od strane komisije koja se sastoji od članova HRA/Anime i predstavnika Specijalne bolnice za psihijatriju;
- Oko 20 učesnika koji su prisustvovali obuci, 20 učesnika zadovoljnih stečenim vještinama i znanjem, uvećan kapacitet primalaca pod-granta, uvećan nivo znanja primalaca pod-granta o upravljanju projektom i principima rada u ustanovama za mentalno zdravlje, sprovedena obuka;
- Najmanje 5 organizacija kojima je dodijeljen mini grant i najmanje 5 novih usluga koje se pružaju hospitalizovanim osobama (ili ranije hospitalizovanim) u institucijama mentalnog zdravlja;
- Efikasan nadzor nad sprovođenjem mini grantova kroz najmanje 15 monitoring posjeta i uspostavljen sistem izvještavanja;
- Najmanje 5 narativnih i finansijskih izvještaja podnešenih od strane primalaca mini grantova;
- Procjena realizacije mini grantova sprovedena na dvomjesečnom nivou;
- Najmanje 5 izvještaja članova projektnog tima koji pružaju ocjenu sprovođenja i rezultata mini grantova.

REZULTAT 5: Organizacije civilnog društva efikasno utiču na održivo rješenje za deinstitucionalizaciju pacijenata kojima nije potreban dalji ostanak u psihijatrijskoj bolnici.

Iako je deinstitucionalizacija pacijenata kojima nije potreban dalji ostanak u psihijatrijskoj bolnici promovisana kao budući pravac i rezultat reforme mentalnog zdravlja, nadležne institucije i dalje tragaju za najboljim modelom koji bi zadovoljio lokalne uslove i potrebe. Kroz ovaj važan rezultat, Akcija će značajno pomoći državnim institucijama u ostvarivanju ovog cilja i rješavanju problema takozvanih "socijalnih pacijenata" u bliskoj saradnji sa organizacijama civilnog društva i drugim zainteresovanim stranama. To će biti urađeno kroz komparativno istraživanje koje omogućava procjenu različitih modela deinstitucionalizacije i definisanje najbolje prakse, kao i debatu među ključnim akterima. Ipak, partneri u projektu će direktno podržati Ministarstvo rada i socijalnog staranja u izradi konkretnog plana za deinstitucionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dalju hospitalizaciju, u cilju odgovora na neke od ključnih preporuka CPT upućenih Crnoj Gori.

Aktivnosti koje vode do 5. REZULTATA:

A5.1. Uporedna istraživanja o postojećim modelima deinstitucionalizacije;

Deinstitucionalizacija i njega u zajednici predstavlja najčešće usvajanu politiku čiji je cilj podrška životu i uključivanju mentalno oboljelih osoba u društvo, kao i sprječavanja izolacije ili isključenosti iz zajednice. Međutim, oni koji donose odluke o dinamici i obimu promjena, vrsti potrebnih usluga i organizovanju i upravljanju tim uslugama su često suočeni sa snažnim stavovima zagovornika različitih modela usluga. Crnogorske vlasti još uvijek traže najbolji mogući model deinstitucionalizacije, koji je primjenljiv u pogledu lokalnog pravnog konteksta, institucionalnih kapaciteta i potreba pacijenata. Tačan cilj ove aktivnosti je da pruži komparativnu studiju slučaja različitih modela deinstitucionalizacije u regionu i šire, i da predloži održiv i ekonomičan skup aktivnosti i praksi, kao i povezanih vrijednosti, vjerovanja i dogovora radi

poboljšanja procesa deinstitutionalizacije. Istraživanje će takođe omogućiti replikaciju nekih karakteristika deinstitutionalizacije, izvedenih od najboljih praksi, u lokalnom kontekstu. Pojedini specifični aspekti će biti uzeti u obzir prilikom komparativnog istraživanja, kao što su ograničeni postojeći resursi dugoročne njege, povećanje troškova života, postojanje koalicija za podršku razvoju zajednice, itd. O rezultatima istraživanja će se raspravljati sa relevantnim institucijama i drugim zainteresovanim stranama kako bi se našla najbolja moguća rješenja.

A5.2. Organizacija debate sa nadležnim organima i drugim zainteresovanim stranama na pronalaženju najboljeg modela deinstitutionalizacije za Crnu Goru

Kako bi partneri u projektu imali mogućnost da razviju i zagovaraju zajedničku viziju o najboljim modelima deinstitutionalizacije, biće organizovan okrugli sto koji će okupiti predstavnike ključnih aktera. Na taj način će se identifikovati mogućnosti za ubrzanje procesa deinstitutionalizacije i dijeljenje najboljih praksi, kao i komparativnih rezultata istraživanja. Da bi se pravilno organizovao ovaj događaj, planiramo da preduzmemo sljedeće podaktivnosti: formiranje grupe ljudi, sastavljene od projektnog tima i konsultanata koji će da planiraju, organizuju i vode konferenciju; planiranje debate (dnevni red, lokacija, izlagачi, ostali učesnici, prevoz, troškovi, itd); najava rasprave; obabir i upućivanje poziva ekspertima i učesnicima okruglog stola. Očekuje se da će debata da okupi oko 25 učesnika različitih profila, uključujući i lica koja rade sa osobama sa poremećajima mentalnog zdravlja, stručnjake za mentalno zdravlje, članove akademske zajednice, civilnog društva i članove porodica pacijenata.

A5.3. Podsticanje i podrška Ministarstvu rada i socijalnog staranja za razvoj plana za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko liječenje sa konačnom ocjenom o postignutim rezultatima

Ova aktivnost odgovara manjku kapaciteta navedenog Ministarstva za izradu odgovarajućeg akcionog plana za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko liječenje, sa konačnom ocjenom o postignutim rezultatima. Kao što je ranije navedeno, nedostatak efikasnog strateškog pristupa rješavanju problema takozvanih socijalnih pacijenata je prepoznat od strane Akcionog plana za poglavlje 24, ali ovom pitanju još uvijek nije pristupljeno na adekvatan način. Imajući u vidu da je rješenje tog problema preduslov za pravilnu izradu akcionog plana, kao što se i do sada pokazalo u raznim slučajevima, projektni partneri će pomoći Ministarstvu rada i socijalnog staranja kroz radne sastanke i konsultacije oko nacрта dokumenata da razvije plan za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko liječenje. Monitoring organizacija civilnog društva, rezultati istraživanja i naučene lekcije će se koristiti za izradu najboljeg mogućeg akcionog plana, koji obuhvata odgovarajuće mjere implementacije, indikatore, odgovorne subjekte, rokove i budžet. Kroz ovaj proces njegovaće se povezanost između organizacija civilnog društva i državnih aktera, formirajući dobru osnovu za uključivanje civilnog društva u sprovođenje navedenog plana. Činjenica da su nosioci projekta značajni akteri u javnom životu i imaju dugu istoriju saradnje sa pomenutim Ministarstvom je još jedna od prednosti.

A5.4. Koordinacioni sastanci radi ubrzanja deinstitutionalizacije

Cilj ove aktivnosti je da omogući partnerima u projektu da se zalažu za progresivne strategije za ubrzavanje deinstitutionalizacije, na osnovu usaglašenog dijaloga sa institucijama mentalnog zdravlja i kreatorima politike u toj oblasti, prvenstveno sa Specijalnom bolnicom za psihijatriju, Ministarstvom zdravlja i Ministarstvom rada i socijalnog staranja, za vrijeme trajanja i po završetku projekta. Rezultati navedenog komparativnog istraživanja o različitim modelima deinstitutionalizacije će se koristiti kao sredstva zagovaranja, kao i zapažanja i zaključci sa javne rasprave organizovane kako bi se razmotrili najbolje prilagođeni modeli deinstitutionalizacije za Crnu Goru. Pored toga, sastanci će poslužiti da se razmotri napredak u sprovođenju Akcionog plana za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko

liječenje, kao i da se koordinira realizacija aktivnosti predviđenih u navedenom planu. Takođe se očekuje da će sastanci doprinijeti odazivu ključnih aktera na argumentaciju organizacija civilnog društva u vezi modela deinstitutionalizacije, kao i podizanju uticaja njihovih istraživanja i napora u zagovaranju.

Očekivani ishodi i učinak 5. REZULTATA:

- Sprovedena uporedna istraživanja o postojećim modelima deinstitutionalizacije i dat predlog optimalnog modela za Crnu Goru;
- Štampa 300 primjeraka Izvještaja o uporednom istraživanju i distribucija zainteresovanim stranama;
- Organizovana debata koja je okupila aktere civilnog društva, nadležne organe i druge zainteresovane strane kako bi se predložio najbolji model deinstitutionalizacije za Crnu Goru;
- Urađen plan za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko liječenje u bliskoj saradnji između organizacija civilnog društva i Ministarstva rada i socijalnog staranja, na osnovu ključnih rezultata projekta i naučenih lekcija;
- Održano najmanje 5 radnih sastanaka sa predstavnicima Ministarstva rada i socijalnog staranja u cilju koordiniranja pripreme Akcionog plana;
- Održano najmanje 15 koordinacionih sastanaka sa ključnim akterima uz zagovaranje konstruktivnih prilaza deinstitutionalizaciji, na osnovu javne rasprave i rezultata uporednog istraživanja;
- Zalaganje za efikasno sprovođenje Akcionog plana za deinstitutionalizaciju pacijenata čije mentalno stanje ne zahtijeva dodatno bolničko liječenje kod ključnih aktera.

